

- 37 Ждан М. Перший напад татарів на Україну // ВШ. - 1961. - № 7. - С. 684-698; № 8. - С. 789-814; № 9. - С. 902-910.
- 38 Його ж. Другий напад татарів на Україну // ВШ. - 1965. - № 5. - С. 501-516; № 6. - С. 645-662; № 7/8. - С. 775-784.
- 39 Його ж. Чингіз-хан (історична розвідка) // ВШ. - 1964. - № 1. - С. 46-52.
- 40 Його ж. Золота Орда // ВШ. - 1966. - № 3. - С. 292-299; № 4. - С. 415-421.
- 41 Там само. - 1966. - № 3. - С. 292.
- 42 Міллер М. Християнство Русі-України до Володимира Великого // ВШ. - 1959. - № 7. - С. 745-756.
- 43 Курінний П. Археологічне минуле княжого Львова // ВШ. - 1954. - № 5. - С. 43-55.
- 44 Корчмарик В. До проблеми українсько-російських взаємовідносин в часах Київської Русі // ВШ. - 1986. - № 1. - С. 54-59.
- 45 Вергун І. Історична характеристика Русі-України у французьких документах, енциклопедіях та наукових працях // ВШ. - 1978. - № 2. - С. 173-184.
- 46 Я.В. Куди зникла бібліотека Ярослава Мудрого? // ВШ. - 1966. - № 1. - С. 125-127.
- 47 Оглоблин О. Українська історіографія 1917-1956 / Вступ. ст. І.Верби; упоряд. та примітки І.Верби, О.Юркової; пер. з англ. О.Кураєва, О.Юркової. - К., 2003. - С. 112.
- 48 Алетіяно-Попівський Є. Ян Амос Коменський і Україна // ВШ. - 1959. - № 8. - С. 931-936.
- 49 Боднарук І. Гетьман Іван Мазепа в англійських і португальських енциклопедіях // ВШ. - 1959. - № 4. - С. 404-411.
- 50 Вергун І. Характеристика козацької України та її гетьманів французькими істориками і дипломатами XVII - XIX ст. // ВШ. - 1982. - № 1. С. 73-83; № 2. - С. 203-214; № 3. - С. 252-261.
- 51 Винар Л. Проблема зв'язків Англії з Україною за часів гетьманування Богдана Хмельницького 1648 - 1657 рр. // ВШ. - 1959. - № 10. - С. 1121-1128; № 11. - С. 1227-1238.
- 52 Заклинський М. Мазепин союзник Карло XII // ВШ. - 1960. - № 5. - С. 489-500.
- 53 Л.П. Українські гетьмани у творах західноєвропейських письменників // ВШ. - 1954. - № 11. - С. 100-101.
- 54 Наливайко Д. Запорозжці в Західній Європі // ВШ. - 1969. - № 2. - С. 210-217.
- 55 Тис-Крахмалюк Ю. Бій під Конотопом [1659 р.] // ВШ. - 1958. - № 2. - С. 173-184.
- 56 Його ж. Бій під Ловом (31 липня 1649 р.) // ВШ. - 1955. - № 10. - С. 56-70.
- 57 Його ж. Думки з приводу Мазепинського ювілею // ВШ. - 1959. - № 5. - С. 485-494.
- 58 Його ж. Кампанія 1660 року // ВШ. - 1958. - № 7. - С. 741-748; № 8. - С. 873-882.
- 59 Його ж. Полтавська битва 1709 р. // ВШ. - 1957. - № 9. - С. 1005-1018.
- 60 Його ж. Похід Петра Сагайдачного на Москву // ВШ. - 1957. - № 1. - С. 65-71; № 2. - С. 169-174.
- 61 Його ж. Бій над Каялою (10-12 травня 1185 р.) // ВШ. - 1956. - № 2. - С. 210-215; № 3. - С. 319-322.
- 62 Його ж. Бій під княжим Галичем 1221 року // ВШ. - 1956. - № 6. - С. 438 - 445.
- 63 Його ж. Культурно-наукова пам'ятка Княжої України [рукопис XII ст. «Масть Зої» княжни Євпраксії-Зої] // ВШ. - 1960. - № 1. - С. 104-106.
- 64 Його ж. Повстання князя Михайла Глинського (1507-1508) // ВШ. - 1959. - № 10. - С. 1099-1106; № 11. - С. 1219-1226.
- 65 Луців В. Гетьман І.Мазепа і його співпрацівники (Будівничі Мазепинської держави) // ВШ. - 1963. - № 4. - С. 623-637.
- 66 Його ж. Князь Дмитро Вишневецький-Байда (Творець і провідник Козацького Ордену - Запорозької Січі) // ВШ. - 1958. - № 3. - С. 277-284.
- 67 Мацьків Т. Про одну деталь у битві під Полтавою // ВШ. - 1972. - № 1. - С. 29-37.
- 68 Килимник С. Від Конотопу - до Полтави // ВШ. - 1959. - № 7. - С. 731-744; № 8. - С. 853-864; 1960. - № 11. - С. 1228-1238.
- 69 Крамар Є. Справа Кочубея й Іскри // ВШ. - 1982. - № 12. - С. 1474 - 1482; 1983. - № 1. - С. 57-67.
- 70 Кухар Р. Джерела до битви під Полтавою // ВШ. - 1960. - № 9. - С. 999-1006.
- 71 Савчак В. Бендерська конституція (До 250-річчя її проголошення) // ВШ. - 1960. - № 4. - С. 381-394.
- 72 Куцинський А. Родовід Орликів // ВШ. - 1966. - № 1. - С. 16-31.
- 73 Токаржевський-Карашевич І., князь. До історії роду Орликів // ВШ. - 1952. - № 9. - С. 27-33.

Ніна Барило

Л.І. РУССО-ДЕ-ЖИВОН ТА ЙОГО РОЛЬ У РЕФОРМУВАННІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА НІЖИНСЬКОГО ПОВІТУ

У статті висвітлюється роль талалаївського поміщика, француза за походженням, Л.І. Руссо-де-Живона в створенні Ніжинського сільськогосподарського товариства та роль цього

товариства в розвитку капіталістичних відносин у сільському господарстві.

Ім'я цієї людини і її роль у розвитку сільського господарства нашого регіону у кінці XIX на початку XX століття було забуте.

І тільки в наш час дослідники повернулися до нього. Досліджуються матеріали про життя і діяльність талалаївського поміщика Руссо-де-Жівона та історія Ніжинського сільськогосподарського товариства.

Сільське господарство нашого регіону після відміни кріпосницького права в 1861 році опинилося у занепаді.

Незважаючи на те, що в Ніжинському повіті орні землі становили 15515 десятин, а сінокоси 6249 десятин, тут гостро відчувалася нехватка продовольства... [1, с 65]

Після реформи 1861 році на селі в Ніжинському повіті були великі поміщицькі угіддя і дрібні селянські господарства. Але і перших, і других об'єднувала спільна біда - вони не вміли вести господарство по-новому, в умовах становлення капіталістичних відносин у сільському господарстві.

Усе це було основною перешкодою для проведення всіх земельних реформ в Ніжинському повіті.

Для багатьох прогресивних земських діячів була зрозуміла необхідність здійснення кардинальних заходів з метою ознайомлення селян з найновішими досягненнями сільськогосподарської науки і практики.

До таких відносяться і Руссо-де-Жівон.

На черговому повітовому засіданні в 1884 році за його пропозицією було розглянуто питання «Про сільськогосподарське бюро». Після тривалих дебатів було прийнято рішення «...принять во вниманье доклад управы и избрать комиссию в составе Н. Ге, Л.И. Руссо-де-Живона, Т.В. Забелло и П.О. Кушакевича для разработки проекта учреждения в последствии сельскохозяйственного общества в Нежинском уезде». [2, с 35]

Рівно через місяць такий статут був розроблений. Основні положення його передбачали: «Общество должно иметь собственное помещение в г. Нежине. Ведение всех дел должно быть поручено опытному лицу, достаточно интеллигентному и имеющему специальные знания, приобретённые практическим путём». [3, с 45]

Руссо-де-Жівон повністю відповідав цим вимогам. Тому він і обирається керівником новоствореного сільськогосподарського товариства.

Практично починав на голому місці. А зробити треба було дуже багато. Зокрема, створити запас орних земель, за рахунок оборотного капіталу забезпечити посівні матеріали, придбати сільськогосподарські машини. Для цього необхідно було встановити ділові відносини з виробниками і продавцями зерна, з власниками племінної худоби, і «...иметь возможность как можно скорее удовлетворить заказы на эти предметы». [4, с 65]

Справи ускладнювалися вічною проблемою земства - відсутністю грошей. На всі заходи товариства потрібно було 8 000 рублів, а в касі земства, як свідчить документ, «...в 1884 году имелось в наличии 738 рублей и 65 коп». [5, с 66]

Руссо-де-Жівон протягом трьох років збирає необхідну суму, незважаючи на те, що це було дуже складним завданням.

З 1894 року «Товариство» починає функціонувати. Було створено сільськогосподарський склад, через який за дуже низькими цінами місцевим селянам продавалось посівне зерно підвищеної врожайності. Про популярність такого складу свідчить той факт, що «в конце 1899 года его денежный оборот возрос до 1500 рублей в год». [6, с 27]

Наступним кроком популяризації нових форм ведення сільського господарства, за планом Руссо-де-Жівона, стали спеціалізовані виставки з участю самих же селян. Організувати їх через постійний брак грошей було важко. Але, незважаючи на це, вони проводилися з дуже великим успіхом і повністю відповідали своєму основному призначенню - «...ярмарочные выставки, что своего рода музей, где крестьяне могут ознакомиться со всем, что есть лучшим в посевном хозяйстве». [7, 1901, с 18]

Поступово сфера діяльності «Товариства» значно розширилась. У 1901 році воно нараховувало вже 150 чоловік. Руссо-де-Жівон розумів, що організація, котру він очолював, єдина, яка здатна вирішувати завдання, пов'язані з розвитком селянських господарств, а також з організацією місцевої переробної промисловості. Він першим порушує проблему створення тютюнової фабрики в Ніжині. Також було вирішено питання про організацію санітарно-ветеринарного нагляду за базарами і ярмарками.

Але основна умова все-таки приділялася сільському господарству, та й Ніжинське земство повністю підтримувало цей напрям і своєю постановою визначає сільськогосподарське товариство своїм постійним органом по питаннях сільського господарства.

У тому ж 1901 році в Ніжині була проведена ще одна сільськогосподарська виставка, на

яку селяни представили «...235 своїх експонатів, а денежний оборот составил 2100 рублей». [7, 1901, с 18] Це дало можливість зробити частково безкоштовну роздачу зерна місцевим селянам.

Та попри це, в 1902 році Ніжинське «Товариство» переживає велику фінансову кризу.

Руссо-де-Жівон, будучи членом не тільки Ніжинського земства, але й губернського, докладає значних зусиль, щоб його дітище не припинило існування.

Він користувався великим авторитетом, до його думки прислухалися. Зусиллями Руссо-де-Жівона в Ніжині була організована чергова сільськогосподарська виставка, на якій було представлено 308 експонатів і яку відвідало 1754 чоловіки. Прибуток становив 696 рублів [9, 1903, с 15]

Значно покращилися справи і на сільськогосподарському складі, послугами якого користувались 1635 селян. Товариство не залишалось осторонь суспільно-політичного життя того часу. Коли в 1905 році 27 губерній царської Росії залишилися без хліба через неврожай, то саме його члени організували збір і відправку хліба голодуючим.

Дуже скоро за прикладом Ніжина подібні сільськогосподарські товариства почали з'являтися у селах повіту. Цьому Руссо-де-Жівон приділяв особливу увагу. Особисто він багато зробив для забезпечення їх діяльності за рахунок земства. Це зразу дало позитивні результати. Ось для прикладу звіт Володьководівницького товариства: «... в обществе состоит 42 человека. Занимались просветительской деятельностью, приобрели зерноочистительные машины. Использовали новые виды посевного зерна и в этом, 1905 году, собрали урожай 150 пудов зерна с десятины». [10, 1905, с 16]

У Вертіївці членами місцевого сільськогосподарського товариства був закладений плодовий розсадник, постійно проводилися курси з сільського господарства.

Низові товариства пішли ще далі. Вони почали створювати спеціалізовані сільські майстерні. Наприклад, у Володьковій Дівиці діяла токарна майстерня, а в Заудайці - слюсарна.

У 1910 році пішов з життя Л.І. Руссо-де-Жівон. Ніжинське земство на своєму засіданні прийняло постанову, в якій високо оцінило його заслуги перед Ніжинщиною:

«Був протягом чотирьох зібрань гласним і більше 11 років - головою Ніжинського сільськогосподарського товариства. Дуже гарні наслідки його діяльності у справі покращення сільського господарства взагалі і особливо в тваринництві. Покійний для покращення коневодства розводив арденську породу. Тому земство заснувало срібну медаль його імені для нагородження на кожній виставці кращих коней арденської породи». [11, 1910, с. 58] Але так тривало лише до 1917 року...

Джерела та література:

1. Журнал Уездного очередного земского собрания. - 1881. - 24 августа, - С. 65.
2. Там само. - 1884. - С. 35
3. Там само. - С. 45
4. Там само. - С. 65
5. Там само. - С. 66
6. Там само. - 1894. - С. 27
7. Там само. - 1901. - С. 18
8. Там само. - С. 28
9. Там само. - 1903. - С. 15
10. Там само. - 1905. - С. 16
11. Там само. - 1910. - С. 58

Лідія НЕСТЕРЕНКО

УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМИ СЕЛЯНАМИ В І ПОЛ. ХІХ СТ.

В історії є події, які фокусують у собі життя багатьох попередніх і наступних поколінь. До таких можна віднести введення реформи місцевого самоврядування кінця ХVІІІ - І пол. ХІХ ст., за яким жило багатомільйонне державне селянство Російської імперії. В різні часи сільське самоврядування вивчали О.Гурбик (ХІV - ХVІ ст.), А.Бондаревський (ІІ пол. ХІХ - поч. ХХ ст.), Н.Дружинін (кін. 30-х - поч. 40-х рр. ХІХ ст.) та інші, але узагальнюючої праці з проблеми до цього часу в українській історіографії і на регіональному рівні немає. Ця стаття є спробою